

YOLSUZLUĞUN İDARİ VE TOPLUMSAL YAPILAR ÜZERİNDE ETKİLERİ

Muhittin IŞIK*

Özet

Yolsuzluk olgusunun idari ve toplumsal yapıları dejenere ettiği ya da toplumun ve idarenin yapısını bozduğu tarihsel süreçte tüm yönetimlerde dile getirilmiştir. Bu bağlamda birçok düzenlenmeye gidilmiş ve tedbirler de alınmıştır. Ancak farklı şekillerde kendini gösteren yolsuzluk olgusu maddi ve manevi birçok denetim mekanizmasını gerektirmektedir. Yolsuzluk sadece idare üzerinde değil, toplumsal yapıları da etkilemekte ve yolsuzluk üzerinde kurulan bir kültürel yapıyı tetiklemektedir. Yolsuzluğu yok etmek çok güç olsa da en aza indirmek mümkündür. Bu çalışma, etik değerlerin ve yönetim ilkelerinin (şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik, eşitlik, hukukun üstünlüğü vb.) yolsuzluğun çözümünde etkin bir rol oynayacağını vurgulamaya çalışmaktadır. Yolsuzluk gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde son derece önemli bir problem alanı teşkil etmesine rağmen çözüme yönelik araştırmalar yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, literatürdeki söz konusu eksikliği büyük ölçüde giderme iddiasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Yolsuzlukla Mücadele, Etik, Yönetişim, Yolsuzluk Algı Endeksleri.

EFFECTS OF CORRUPTION ON ADMINISTRATIVE AND SOCIAL STRUCTURES

Abstract

It has been expressed in all administrations in the historical process that the phenomenon of corruption degenerates administrative and social structures or disrupts the structure of society and administration. In this context, many edits have been taken and measures have been taken. However, the phenomenon of corruption, which presents itself in different ways, requires many mechanisms of control, both material and spiritual. Corruption affects not only the administration but also social structures and triggers a cultural structure built on corruption. While it is very difficult to eradicate corruption, it is possible to minimize it. This study tries to emphasize that ethical values and principles of governance (transparency, accountability, participation, efficiency, equality, rule of law etc.) will play an active role in the solution of corruption. Although corruption is an extremely important problem area both in Turkey and in other countries, research into the solution is inadequate. This study claims to make up for this deficiency in the literature to a large extent.

Keywords: Corruption, Anti-Corruption, Ethics, Governance, Corruption Perception Indices.

* Doktora Öğrencisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, muhittin.isik.kou@hotmail.com

GİRİŞ

Az veya çok bütün devletlerin gündemini meşgul eden yolsuzluk gerek kalkınmanın gerek serbest piyasanın önündeki en büyük engellerden biri olduğundan hükümetlerin ve ulus ötesi kurumların yoğun ilgi alanlarından birini teşkil etmektedir. Ekonomilerin dejenere olmasına neden olan yolsuzluk kıt kaynakların israfına yol açmaktadır. Yapılan ampirik çalışmalar yolsuzluk arttıkça kalkınma düzeyi ve hızının düştüğünü ortaya koymaktadır (Yıldırım, 2019: 120-121). 1990'lı yıllardan itibaren yolsuzlukların büyümenin ve kalkınmanın önünde ciddi bir engel teşkil ettiği anlaşılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin de etkileriyle birlikte yolsuzluk ulusal boyuttan çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda, uluslararası örgütler, ancak 1990'lı yıllarda yolsuzlukla mücadeleyi gündemlerine alabilmişlerdir. Kendilerine ciddi zarar veren yolsuzluk olgusunu önemseyen ve yolsuzlukla mücadele ederek üstesinden gelmeye çalışan ülkelerin yanı sıra ülkesinin her alanına sirayet eden yolsuzluğu kabullenerek toplum nazarında da normalleştirerek yaşamaya başlamış ve daha da kötüsü yolsuzluklara alışmış ülkeler de mevcuttur (İşler ve Tutar, 2020: 31). Türkiye'de ise özellikle 2000'li yıllardan itibaren yolsuzluklarla mücadele konusunda ciddi adımlar atılmış, birçok uluslararası örgüt ve sözleşmeye taraf olunmuştur.

3 Kasım 2002 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), "3Y" (Yolsuzluk-Yoksulluk-Yasaklar) ile mücadele vaadinde bulunmuştu (Işık, 2019: 123). Bu çalışmada yasaklara değinilmeyecek, yolsuzluk ve yoksulluk ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Yolsuzluk olgusu ele alınan çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır: Yolsuzluk nedir? Gerçek ve tüzel kişiler neden yolsuzluğa başvururlar?

Türkiye’de yolsuzluklar hangi şekillerde karşımıza çıkmaktadır? Yolsuzluk olgusunun sosyal yaşantıya ne tür etkileri olmaktadır? Türkiye’de yolsuzlukla mücadelede hangi stratejiler izlenmiştir? Yolsuzlukla etkin mücadelede etik ve yeni yönetim anlayışının rolü nedir? Geçmişten günümüze uzanan süreçte Türkiye’nin yolsuzluk algı endekslerindeki yeri nasıl bir seyir izlemiştir?

1. Yolsuzluğun Tanımlanması

Yolsuzluk denilince akla öncelikle rüşvet, torpil, zimmete para geçirme gibi sözcükler gelse de yolsuzluk, muğlak ve çeşitli şekillerde meydana gelen bir hadisedir (Hamidov, 2016: 4). Yolsuzluğu tanımlamaya ilişkin pek çok tanım yapılmışsa da bu tanımlardan hiçbiri genel manada kabul görmemiş (Aktan, 2002: 168), yapılan tanımların her birinin eksik kalan bir yönü olmuştur (Tanzi, 2001: 115). Özsemerci’ye göre yolsuzluk, kamu gücünün kişisel menfaatler için kötüye kullanılması şeklinde ifade edilebilir. Bu tanım yolsuzluğun en basit ve en yaygın tanımını teşkil etmektedir. Dahası, Dünya Bankası da bu tanımı kabul edip kullanmaktadır (2002: 9). Dünya Bankası’nın tanımına göre yolsuzluk, kamu sektörü ile özel sektörün ilişkisinden doğmaktadır. Bu bağlamda yolsuzluğun meydana gelmesi için iki husus gerekmektedir: Yetkinin kötüye kullanılması ve çıkar ilişkisi. Başka bir tanıma göre yolsuzluk, kamu kaynaklarının kamusal olmayan gayeler uğruna kullanılmasıdır (Al, 2005: 140). Uluslararası Saydamlık Örgütü’ne göre yolsuzluk, emanet edilmiş yetkinin özel menfaat uğruna kullanılmasıdır. Örgüt, kamu sektörünün yanı sıra özel sektörü de yolsuzluk kapsamına almaktadır (Pustu, 2011: 74). Çulpan’a göre yolsuzluk, kamu personelinin yapmaması gereken işlemleri yapmakta ısrar etmesi, yani yapmaları, yapması gereken işlemleri ise hızlandırması karşılığı menfaat sağlamasıdır (1980: 34). Kamu Yönetimi Sözlüğü’nde ise yolsuzluk,

yoluna yordamına göre yapılmayan kural dışı uygunsuz, usulsüz iş ve eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt vd. 1988: 264). Berkman'a göre yolsuzluk, kamu personellerinin kendilerine tanınan yetkileri maddi ve gayri maddi menfaatler uğruna yasal prosedürleri ihlal edecek şekilde kullanmalarıdır (1983: 16). Korkusuz'a göre yolsuzluk, kamu kaynaklarının kötü niyete dayalı olarak ve kasten yerli yerinde ve rasyonel bir şekilde kullanılmaması; başka bir anlatımla, bütün toplumun yararına ayrılmış kamu kaynaklarının toplumsal yarar amacından sıyrılarak kişisel amaçlar doğrultusunda kullanılmasıdır (2000: 80). Yavuzyiğit'e göre yolsuzluk, rüşvet gibi maddi bir kazanç için ya da iltimas gibi para dışı özel maksatlara yönelik kamusal yetkinin illegal kullanımını içeren iş ve eylemlerdir (1996: 16).

Yolsuzluğu ne şekilde tanımlarsak tanımlayalım tüm tanımlarda üç unsur şiddetle vurgulanmaktadır. Bunlardan ilki, yetkili birinin veya kamu görevlisinin varlığı; ikincisi, yetkinin kural dışı veya kurallara aykırı bir şekilde kullanılması; üçüncüsü, yolsuzluğun olmazsa olmazı çıkar sağlanması unsurudur. Bazı yazarlar bu unsurlara dördüncü bir unsur olarak "gizlilik" unsurunu da ilave etmektedirler. Türkiye'de yolsuzluk vakaları irdelendiğinde yolsuzluk olgusu hadiselerinde uygulamaların yasalara aykırı olma şeklinde değil de daha çok yasal sapsmalar vasıtasıyla interaktif çıkar alışverişinin gerçekleştirildiği gözlenmektedir (Özsemerci, 2002: 11).

2. Yolsuzluğun Nedenleri

MS 1020-1086 yılları arasında yaşayan Çinli düşünür Wang An Shih'e göre; yolsuzluğun temeli, insanların ve yasaların kötülüğüne dayanır. Wang, insanoğlunu; yüksek ahlaklı ve düşük ahlaklı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ona göre tehlike, düşük ahlaklıların devletin başına gelmesidir (Khondker, 2004: 9'den aktaran, Arıkan, 2017: 38). Öte

yandan, bireylerin devlet içerisinde büyük bir güç kazanabilmek amacıyla yolsuzluk yaptıkları iddia edilmektedir (Türkdönmez, 2019: 4). Başka bir ifadeyle, yolsuzluk olgusu güçten doğmakta ve bu gücün oluşmasına yolsuzluğa müsaade eden hükümet yetkilileri neden olmaktadır (Moavia, 2016: 3).

Yolsuzluk tek bir faktörle izah edilemeyecek düzeyde kompleks bir yapıya sahiptir. Söz konusu kompleks yapıyı açıklamak için geliştirilen, yolsuzluğu teşvik edici faktörler; doğrudan faktörler (hukuki düzenlemeler ve izinler, vergileme yapısı, harcama kararları, piyasa fiyatının altında mal ve hizmet sunumu gibi) ve dolaylı faktörler (bürokrasinin niteliği, kamu sektörü ücret düzeyi, ceza sistemi gibi) olmak üzere iki ana başlıkta ele alınabilir (Giray, 2005: 111). Artan yolsuzluk hadiselerinin; kamu yönetiminin örgütlenme ve işleyişinden, toplumdaki ahlaki bozulmadan, denetim eksikliğinden veya yaygın geleneklerden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Köseoğlu vd. 2005: 143). Türkiye’de kamu yönetiminde gerek örgütlenme gerekse faaliyetler açısından *gizlilik* esasının egemen olduğu görülmektedir. “Devlet sırrı” ifadesi yönetimin önemli bir ilkesidir ve bunu belirleme yetkisi yine yönetimindedir. Kaldı ki sır kavramının çerçevesi de mutlak surette belirlenmemiştir. Kamu hizmetini yerine getirenlerin aynı zamanda sır kavramının çerçevesini belirlemeleri hem vatandaş devlet karşısında zayıf konuma düşürmekte hem de hukuka aykırı faaliyetlerin vuku bulmasına uygun ortamı hazırlamaktadır (Arslan, 2010: 177). Başka bir ifadeyle, yönetimde “gizlilik” ve “dışa kapalılık” kurum içindeki yolsuzlukların saklanmasına zemin hazırlamakta ve vatandaşları bürokrasi karşısında savunmasız ve güçsüz duruma sokmaktadır. Bundan dolayı birçok siyasal ve yönetsel yolsuzluk çeşidinin (rüşvet, zimmet vb.) gizli olarak gerçekleştiği dikkate alınırsa, sınırları ve kapsamı

belirlenmemiş bir gizlilik prensibinin yolsuzluklara ve yozlaşmaya nasıl elverişli bir ortam teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır (Çevikbaş, 2006: 275). Öte yandan küreselleşme sürecinin önemli sac ayaklarından birini teşkil eden özelleştirmenin uygulamaya geçirilmesiyle yolsuzlukların düzeyinde artış görülmüştür. Bu durum daha çok ihale alım süreciyle ilintili olmuştur (Şahin, 2012: 131).

Yolsuzluğun nedenlerini; yönetsel nedenler, ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak üç ana başlık altında inceleyebiliriz. *Yönetsel nedenler*; bürokratik nedenler, idari usulün yetersizliği, kamusal istihdam sorunları, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi mekanizmaların yetersizliği, kamusal denetim sorunları ve adli sistemden kaynaklanan sorunlardan oluşmaktadır. *Ekonomik nedenler*, daha çok devletin ekonomideki görünürlüğü, kayıt dışı ekonomi, gelir farklılıkları ve medya-ticaret ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Son olarak, *sosyal nedenler* ise; geleneksel yapıların kuvvetli olması, eğitim sisteminin noksanlığı, vatandaşlık ve hak arama bilincinin yerleşmemiş olması, sivil toplumun yetersizliği ve pejoratif toplumsal algılamalardan oluşmaktadır (Tarhan vd., 2006: 50).

Genel geçer kabul edilen görüşe göre, bürokrasinin oluşmasında en büyük rol insan ve çevreye aittir. Bu yüzden yozlaşma sorunsalına sebep olan etkenlerin başında insan ve çevre gelmektedir. Bu bağlamda yozlaşma ile bürokrasi arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur (Özer, 2000: 83). Yolsuzluk faaliyetlerinin büyük olasılıkla, kamu personeline çok düşük ücretler ödendiğinde ortaya çıkacağı beklenebilir ve çok defa da kamu personelinin ailelerini geçindirebilmek için rüşvet toplama yoluna başvurması ile ortaya çıktığı da ifade edilebilir (Meriç, 2004: 75). Öte yandan, bir ülkenin hukuk sistemindeki belirsizlik ve boşluklar da siyasal yozlaşmaya ortam hazırlar. Örneğin, yasalarda alenen

cezalandırılmayan veya kanunda yer almakla beraber cezai yaptırım suçu caydırıcı mahiyette olmayan politik yozlaşma çeşitleri yaygınlık gösterebilir (Aktan, 2002: 152). Dahası toplumda kaynak ve fırsatların eşit bir şekilde dağıtılmamış olması ve eşit olmayan dağıtım şeklinin sürekliliğini sağlamak maksadıyla kontrol kurumlarının ortaya çıkması siyasal ya da yönetsel yolsuzluğun temel sebebini teşkil etmektedir (Şaylan, 1975: 84).

3. Yolsuzluğun Türleri

Toplumun yapısından kaynaklanan karmaşıklık yolsuzluk türlerini ve boyutunu etkilemektedir. Geleneksel toplumlarda yolsuzluk türleri daha az ve basit olmasına rağmen modern toplumlarda yolsuzluk olgusu daha büyük boyutlu olup daha sofistikedir. Bilhassa teknolojik gelişmeler hem yolsuzlukların sahasını genişletmekte hem de kamuoyuna yansımalarına vesile olup gündemde kalmasını sağlamaktadır (Al, 2005: 140).

Yolsuzluk türlerini iki ana başlık halinde sınıflandırabiliriz. Birincisi, doğrudan cezai yaptırıma bağlanan yolsuzluk türleridir. Bu yolsuzluklar: Rüşvet, zimmet, irtikap, dolandırıcılık, kara para aklanması, emniyeti suiistimal, içerden öğrenenlerin ticareti (insider trading) olarak sıralanabilir. Bu yolsuzluk türlerinin tamamının müeyyidesi Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümlerinde yer almaktadır. İkincisi, dolaylı olarak cezai yaptırıma bağlanan veya suç sayılmayan yolsuzluk türleridir. Bunlar: Rant kollama, lobicilik, oy ticareti, kayırmacılık ve diğer yolsuzluklardan oluşmaktadır (Tarhan vd. 2006: 27-31). Yolsuzluk türleri, suçun işlenmesine yol açan, başka bir ifadeyle karşılığında elde edilen ya da edilecek olan kazanımlar çerçevesinde de ele alınabilmektedir (Arıkan, 2017: 29).

Nitekim Özsemerci, yolsuzluk türlerini ikiye ayırmaktadır. Birincisi, siyasal yolsuzluktur. İkincisi, yönetsel yolsuzluklardır. Yönetsel

yolsuzlukları da maddi çıkar karşılığı ile yapılan yolsuzluklar (rüşvet, haraç, rant kollama, zimmet... vb.) ve maddi olmayan çıkar karşılığı yolsuzluklar (kayırmacılık, patronaj, oy ticareti, lobicilik... vb.) olarak iki grupta sınıflandırmak mümkündür (2002: 16-28). Çoğu zaman ise; siyasal, yönetsel ve ekonomik yolsuzluklar iç içe geçebilmektedir. Bu durumda gerçekleşen eylemin hangi sınıflamaya dahil edileceği konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Yolsuzluk türlerinin kesin bir biçimde ayrıma tabi tutulamaması sorunsalı uluslararası belgelerdeki yolsuzluk tasniflerinde karşımıza çıkmaktadır (Özçentik, 2014: 8-9). Bizce yolsuzlukların iç içe geçme durumu ve bu durumda gerçekleşecek eylemin hangi sınıflandırmaya dahil edileceği sorunu “organize yolsuzluk” kavramıyla aşılabilir.

Öte yandan bazı çalışmalarda; “küçük” ve “büyük” olmak üzere iki yolsuzluk türüne de rastlanılmaktadır. Küçük yolsuzluk, küçük boyutta yapılan, miktar olarak daha düşük olan yolsuzluk türüdür. Büyük yolsuzluk ise, küçük yolsuzluğa görece daha az sayıda ancak daha yüksek miktarda olan yolsuzluk çeşididir (Göktaş, 2009: 21). Yani, yolsuzluklar dereceleri itibariyle de sınıflandırılabilir. Bir kamu personelinin yetkili olduğu küçük bir işlemi daha ivedi yapmak için aldığı görece küçük bir bedel küçük yolsuzluğa örnekken; uluslararası bir ihalede önceden ihaleyi verecek şahıslara gerekli rüşvet mahiyetindeki ödemeler yapıldıktan sonra, ödemeyi yapan firma lehine şartnamelerin hazırlanması ve neticede ihalenin de muhatap firmaya verilmesi büyük yolsuzluk örneğidir (Ağca, 2008: 44). Yolsuzluğun tasnifi farklı şekillerde olsa da hepsinde ortak olan unsur, yolsuzluğa taraf olanların maddi veya manevi haksız kazançlar elde etmeleridir (Berksoy ve Yıldırım, 2017: 7).

4. Yolsuzluğun Etkileri ve Zararları

Genel görüşe göre yolsuzluk, sistem ve toplum üzerinde olumsuz bir etki bırakır; ancak kimi yazarlar rüşvet ve yolsuzluğun bilhassa ekonomideki olumlu tarafına vurgu yapmaktadır. Onlara göre, piyasanın sınırlı, hantal, mevzuatın ağır olduğu hallerde rüşvet ve yolsuzluk ekonominin yanı sıra sisteme katkı sağlayabilmektedir (Al, 2005: 241). Yolsuzluk, devlet ve sivil toplum düzeyinde devletlere ziyadesiyle zarar veren ve ekonomik şartları, iç politik dengeleri ve toplumun iç huzurunu negatif yönde etkileyen bir olgudur. Bu çerçevede ele alındığında yolsuzluk olgusu, doğru işleyen demokrasiler kurgulamaya engel oluşturmaktadır. Yolsuzluğun kalıcı bir duruma geldiği ülkeler siyasi, iktisadi ve kültürel olarak evrensel değerlerin gerisinde kalmanın yanı sıra, ilişki içinde oldukları diğer ülkeleri de pejoratif etkileyebilmektedir (Kayrak, 2006: 89).

Kamu hizmetlerinden rüşvet verenlerin veya tanıdıkları olanların ayrıcalıklı muameleleri, kamu politikalarının şahsi menfaatler doğrultusunda evrilmesi gibi uygulamalar; kamu yararı, eşitlik, haktanırlık gibi toplumsal devlet prensiplerinin sözde kalmasına, vatandaşların düzeni yozlaşmış olarak görmelerine, idareye güven duymamalarına, devlete karşı saygılarının azalmasına neden olmaktadır. Bu tarz olumsuz durumlar, politik krizler ve kaos için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Yolsuzluk olgusunun yaygınlaşmasıyla hükümetlerin yanı sıra siyasi sistemlerin de ömrü bitebilmektedir. Kamu yöneticileri ise “işleri düzeltmek bana mı kaldı” gibi olumsuz söylemlere yönelmekte, hatta bazıları da yolsuzluk sürecine iştirak edip “payını” almayı tercih etmektedir. Kamu örgütünde kısır döngünün doğmasıyla hizmetlerin verimli bir şekilde icra edilmesi güçleşmektedir (Berkman, 1988b: 76).

Yolsuzluklara yalnızca kamu sektöründe rastlanılmamaktadır. Aynı zamanda iktisadın tüm sektörlerinde kayıt dışı ekonomiden tüketicinin yanıltılmasına dek farklı türde hukuk dışı ve ahlak dışı davranış ve eylemlere rastlanılmaktadır. Bu bağlamda yolsuzluk olgusu, ticari ahlakı ve gelir dağılımını zedelemektedir. Örneğin, dürüst esnaf ya da tüccar; vergi kaçırın, sigortasız işçi çalıştıran, tüketici haklarını çiğneyenler karşısında rekabet gücünü muhafaza edemez, bir süre sonra ya iflas eder ya da gerekli geliri temin edemediğinden ticareti bırakır (Gültekin, 2015: 409). Yolsuzluk iktisadi bağlamda keyfi ve aşırı miktarda tahsil edilen vergiye benzetilmektedir. Yolsuzluğun etkilerinden biri olan kamu kaynaklarının daha yüksek maliyetle etkin olmayan alanlara aktarılması bütçe açıklarının büyümesine, vergi yükünün artmasına, sermayenin ülke dışına ötelenmesine ve böylelikle güven ikliminin yok olmasına sebep olmaktadır (Çağlar, 2007: 23).

Özsemerci (2002: 81-83) yolsuzluğun zararlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Yolsuzluk, yönetimin yozlaşmasına sebep olur. Bunun sonucu olarak adalet, eşitlik gibi toplumu ve devleti ayakta tutan ilkeler zedelenirken halk, yönetime ve düzene karşı güvenini kaybeder. Bu da beraberinde kriz ve kaosu getirmektedir.
- Yolsuzluk, kamu yönetiminin bozulmasına neden olur. Bu durum bürokratik yozlaşmaya sebep olmakta ve kamu görevlerinin özel çıkarlara eğilimine davetiye çıkarmaktadır.
- Yolsuzluk hem ekonomik kalkınmanın hem de ekonomik ve sosyal kalkınmanın önündeki en büyük engeldir. Yolsuzluktan en büyük nasibi yoksullar almaktadır. Yolsuzluk, yatırımları geciktirir, büyümeyi önler, eşitsizliği artırır, makroekonomik ve mali istikrarı yıpratır, kamu

idaresinin etkinliğini azaltır, kanunlara olan inancı yıpratır, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluğa yol açabilir.

Özetle, yolsuzluğun iktisadi, sosyal ve politik manada topluma çok ağır maliyetleri söz konusudur. Yolsuzluk; devlete olan güveni sarsmakta, sosyal dayanışmayı tehlikeye düşürmekte, mal ve hizmetlerin fiyatlarını yükseltmekte, verimsiz yatırımlara neden olmakta ve kamu hizmetlerinin kalitesini düşürmektedir. Kamu yönetiminde verimsizlik, kaynak dağılımında etkinsizlik ve kaynak israfına yol açmaktadır. Yolsuzluk, ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir (Oral, 2011: 164). Son olarak, yolsuzluğun pejoratif yansımaları; hukuk sistemi, mülkiyet hakları, banka ve kredi sahaları gibi toplumsal intizamı teşkil eden normlara olan güvenin zedelenmesi, iktisadi ve toplumsal ilerlemenin engellenmesi olarak ifade edilebilir (Özçentik, 2014: 24).

5. Yolsuzlukla Mücadele

Yolsuzlukla mücadele çabaları, yolsuzluk kavramının ortaya çıkışı kadar eski olsa da yolsuzluk olgusu değişen ve gelişen devlet anlayışları ve kamu yönetimi sistemleri içinde yaygın olarak kendine yer bulabilmiştir (Kayrak, 2006: 88). Yolsuzluklarla mücadelede kamu yönetiminde yeniden yapılanma ve iyileştirme çabaları lüzumlu olmakla birlikte yeterli değildir; çünkü yolsuzlukla mücadele kompleks, kapsamlı ve zaman alıcı bir süreçtir (Emek ve Acar, 2008: 65). Yolsuzlukla mücadelede çözüm adına isabetli adımların atılması için yolsuzluğun nedenlerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Uğur, 2012: 305). İktisadi, sosyal ve politik hayatı olumsuz etkileyen yolsuzluğun yaygınlaşması, dikkatleri yolsuzluğu bertaraf edici veya azaltıcı tedbirlere sevk etmiştir. Yolsuzlukla mücadelede mikro tedbirlerin

yanında makro düzeyde tedbirlere de gereksinim vardır (Giray, 2005: 132).

Yolsuzlukla uluslararası düzeyde etkin bir şekilde mücadele eden kuruluşlar arasında; Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Uluslararası Saydamlık Örgütü ve Avrupa Birliği yer almaktadır. Adı geçen kuruluşlar yolsuzlukla mücadeleye ilişkin sözleşmeler yapmakta, prensipler geliştirmekte ve böylelikle uluslararası kamuoyu oluşturulmasına vesile olmaktadır (Karakas ve Çak, 2007: 79). Öte yandan, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Avrupa Sahtecilikle Mücadele Ofisi (OLAF), Mali Eylem Görev Grubu (FATF), Uluslararası Saydamlık Örgütü (TI), Uluslararası Suç Önleme Merkezi (CICP), Güneydoğu Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Girişimi İstikrar Paketi (SPAI), Yolsuzlukla Mücadele Ağı (ACN), Asya-Pasifik Ülkeleri Yolsuzlukla Mücadele İnisiyatifi yolsuzlukla doğrudan mücadele eden uluslararası örgütler ve birimlerken; İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Yolsuzlukla Mücadele Birimi, Asya Kalkınma Bankası Yolsuzlukla Mücadele Birimi, Dünya Bankası Yolsuzlukla Mücadele Bilgi Merkezi, Yolsuzluğa Karşı Parlamenterler Global Organizasyonu, Uluslararası Ticaret Odası Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu, Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı Yolsuzlukla İlgili Uzmanlar Grubu, Amerikan Demokrasi Merkezi, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Kuruluşu, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı, Amerikan Devletleri Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) yolsuzlukla dolaylı olarak mücadele eden uluslararası örgütler ve birimlerdir (Özbaran, 2003: 19-33). Türkiye’de ise; Sayıştay Başkanlığı, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurulu, Devlet Denetleme Kurulu, Mali Suçları

Araştırma Kurulu yolsuzlukla mücadelede rol oynayan kurumlardır (Topkaya, 2014: 132). Berkman'a göre (2010: 88-89), Türkiye'de yolsuzlukla mücadelede etkili sonuçların alınabilmesi için; Toplumsal Saydamlık Hareketi Derneği, Beyaz Nokta Gelişim Vakfı, Yolsuzlukla Mücadele Derneği, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, Toplumsal Etik Derneği, İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, Türkiye Etik Değerler Merkezi, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, Türkiye Genç İşadamları Derneği, Türkiye Sosyal Etüdler ve Ekonomik Araştırmalar Vakfı, Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı, Türkiye Kalite Derneği, Türkiye Personel Yönetimi Derneği gibi kuruluşların devreye sokulması gerekmektedir.

Son yıllarda Türkiye'de yolsuzlukla mücadele bağlamında IMF ile yürütülen stand-by anlaşması ve AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde yasal ve idari düzenlemeler yapılmıştır. Bu konudaki gelişmeleri şu şekilde sıralayabiliriz (Güran ve Tosun, 2003: 163):

- Kamu İhale Yasası çıkarıldı,
- Sayıştay Kanunu'nda değişikliklere gidildi,
- TBMM Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu oluşturuldu,
- Avrupa Konseyi Yolsuzluklarla Mücadele Medeni Hukuk Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Yolsuzluklarla Mücadeleye İlişkin Ceza Hukuku Sözleşmesi kabul edildi,
- 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasası çıkarıldı.

Yukarıdaki yasal düzenlemeler, ceza hukuku araçları, denetleyici kurum ve kuruluşlar ve uluslararası işbirliği göz önüne alınırsa, Türkiye'deki yolsuzluk sorunsalının yolsuzlukla mücadele araç-gereçlerinin noksanlığından çok, bunların gerektiği gibi etkili, kararlı ve koordineli bir biçimde kullanılmamasından kaynaklandığı ileri sürülebilir (Uğur, 2012: 333).

5.1. Yolsuzlukla Mücadelede Etiğin Rolü

Yunanca “töre”, “karakter” ve “alışkanlık” anlamındaki “*ethos*” kelimesinden türetilmiş bir kavram olan (Eryılmaz, 2018: 416) etik, insanlara ve topluma neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini anlatan bir felsefedir. Bu felsefe, kendi içerisinde dört değer barındırmaktadır: Ödevler, prensipler, erdemler, toplumsal menfaatler (Mammadova, 2015: 3).

Kamu yönetiminde etiğin yaygın bir şekilde dile getirilmeye başlamasının 1980'lere rastladığı ifade edilmektedir. Bu yılların hemen öncesinde yaşanan ekonomik krizin ardından kamu hizmeti ve kamu örgütleri etraflıca incelenerek kamu hizmeti ve kamu sektörünün verimsiz olduğu saptanmış, bu da kamu yönetiminde etkinliğin sağlanması için bir dizi çözümler geliştirilmesine vesile olmuştur. Bu süreçte önerilen çözümlerden biri de kamu yönetiminin etik ilkeler uyarınca yeniden yapılandırılması olmuştur (Görmez vd. 2009: 4). Kamu yönetiminde etik, kamu yöneticilerinin gerek karar alırken gerekse kamu hizmetlerini yürütürken riayet etmeleri gereken tarafsızlık, eşitlik, dürüstlük, sosyal adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik, menfaat çatışmasından kaçınma, kamu yararını gözetme gibi bir dizi ahlaki prensip ve değerler bütünüdür (Eryılmaz, 2018: 416-417).

Kamu yönetiminde etik davranışı etkileyen unsurlar şunlardır (TÜSİAD, 2005: 28):

- Kamu görevlilerinin sınırlı kaynaklarla çalışmaları,
- Vatandaşların talepleri,
- Kamu yönetiminde takdir yetkisi kullanımı,
- Değişen toplumsal normlar,
- Değişen uluslararası normlar,

- Kamu yönetiminde hesap verebilirlik,
- Kamu yönetiminde saydamlık.

Etik yönetimin kalkınmanın temelini teşkil ettiği ileri sürülebilir. Bu sayede; verimlilik artmakta, iş barışı, adalet, çalışanlar arasındaki dayanışma duygusu, işi ve işyerini sahiplenme duygusu pekişmektedir. Etik yönetim işyeri kaynaklarının daha etkin kullanılmasına ve böylelikle ülkenin rekabet gücünün yükselmesine vesile olmaktadır. Bundan dolayı etik yönetim, ülke kaynaklarının daha verimli ve etkin kullanımı vasıtasıyla iktisadi kalkınmaya önayak olmakta ve iktisadi kalkınma da fakirliğin minimize edilmesi için lüzumlu bulunmaktadır. Ne var ki, bir toplumdaki yoksulluk sadece iktisadi kalkınma ile aşılamaz, aynı zamanda ekonomik kaynakların bireyler arasında adil, dengeli ve eşit dağıtılması da elzemdir. Bunu gerçekleştirmenin yolu, yolsuzluğun önlenmesinden geçmektedir. Dahası, yoksulluk ve yolsuzluk arasında illiyet bağı bulunmaktadır. Her ikisi ile de etik ilkeler doğrultusunda mücadele edilmelidir. Kamu ya da özel sektörde her etik dışı durum, kayıt dışı ekonomi, kara para ekonomisi, vergi dışı kamu ekonomisi vb. isimlerle nitelendirilen haksız kaynak paylaşımına neden olur. Etik dışı eylemler, etik yönetim prensiplerinde yozlaşmaya, kamunun sosyal sorumluluğunun yıpranmasına, haksız rekabete sebep olur, devlet ve toplum hasar görür. Etik yönetim prensiplerinde yozlaşma ise; haksızlığa, eşitsizliğe, huzursuzluğa ve verimsizliğe neden olur. Dahası, etik dışı eylemler kamu gelirlerinin azalmasına ve etkisizleşmesine sebep olur (Gültekin, 2015: 414-415).

Kamu yönetiminde etik ilkelerinin yerleştirilmesi gerekliliği, yalnızca kamu güveninin temin edilmesi gayesine hizmet etmemektedir. Toplumun yeniden yapılandırılması sürecinde adalet, eşitlik, dayanışma gibi prensipler toplumsal etiğin içinde değerlendirilmelidir. Etik ilkeleri

referans alan bir kamu yönetimi, vatandaşların devlete olan güvenini artırır. Bu durum, toplumsal dayanışma ortamını güçlendirir. Kamu yönetiminde etik, demokratik devlet açısından hayati önemdedir. Dürüst, güvenilir ve adil bir kamu hizmeti hem kamuya olan güveni artırır hem de iş dünyası için uygun bir alan oluşturur. Böylelikle, piyasaların iyi işlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kamu güveni, adaletli ve erdemli toplumsal bir hayat için önkoşullardan birini teşkil etmektedir (TÜSİAD, 2005: 81).

Türkiye’de etik yönetimine dair temel düzenlemenin 25.05.2004 tarih ve 5176 sayılı *Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkındaki Kanun* ile başlamış olduğu ileri sürülebilir. Kanunun hükümleri; Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar, Türk Silahlı Kuvvetleri ve yargı mensupları ile üniversiteler hariç, bütün kamu kurum ve kurullarında faaliyet gösterenler, yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dahil olmak üzere bütün kamu görevlilerini kapsamaktadır (Eryılmaz, 2018: 421). Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun görev ve yetkileri şunlardır (<http://www.etik.gov.tr>):

- Kamu görevlilerinin riayet etmeleri icap eden saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış prensiplerini Yönetmelikler ile belirlemek ve uygulamayı gözetmek,
- Etik davranış prensiplerinin çiğnendiği iddiasıyla re’sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak neticeyi muhatap makamlara bildirmek,
- Kamuda etik kültürünü yerleştirmek amacıyla çalışmalar yap(tır)mak ve bu konuda yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak,
- 3628 sayılı Kanuna istinaden verilen mal bildirimlerini gerektiğinde incelemek,

▪ Son olarak kamu görevlilerine ilişkin hediye alma yasağının çerçevesini çizmek ve en az genel müdür veya eşiti seviyedeki üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda bu görevlilerden istemek.

Yine 2004'te toplumsal yaşamın pek çok alanında (siyaset, eğitim, tıp, medya, çalışma hayatı, kişiler arası ilişkilerde) hızla artan etik bozulmaların, ahlaki çöküşlerin yargılanması amacıyla *Toplumsal Etik Derneği (TED)* kurulmuştur. Dernek; etik değerlerin gelişmesine zemin hazırlamak, toplumsal hayatın her alanında etik değerlerin gerekliliğine dikkat çekip bu doğrultuda bilinç uyandırmak, toplumsal yaşamda bu değerlere bireye kadar inerek uygun davranışta bulunmasını sağlayarak, bulunmayanlara toplum baskısı uygulamak, evrensel etik değerlerin ülkede gelişmesine katkıda bulunmak ve toplumsal bilinci doruğa çıkararak etik değerleri en iyi değer yapmak misyonunu taşımaktadır (www.toplumsaletik.org.tr). Benzer şekilde, 2011 yılında etik anlayışı bilincinin oluşturulması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılmasını sağlamak, her konu ve alanda görev alacak genç etik liderlerin yetişmesine katkıda bulunmak amacıyla *Türkiye Etik Değerler Merkezi Derneği (EDMER)* kurulmuştur (www.edmer.org.tr).

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yolsuzlukla mücadele, etik değerler ve dürüstlük programlarıyla beraber anılmaya başlamıştır. Yolsuzluğun mevcut sistemlerdeki yapısal bozulmadan kaynaklandığı ve bundan dolayı her alanda etkin yönetime doğru başta yeniden yapılanma reformlarına olan gereksinim vurgulanırken, aynı zamanda etik değerlerin sisteme dahil edilmesinin nihai hedefe ulaşmada hayati öneme sahip olduğu ifade edilmektedir (Bozkurt, 2010: 45). Çünkü, yolsuzluk türlerinin büyük bir kısmı cezai müeyyideye tabi olsa da hukuki yaklaşımlar genellikle yolsuzlukla mücadelede tek başına

yeterli olmamaktadır. Bu açıdan etik bilincinin yerleştirilmesi ve etik davranış prensiplerinin yolsuzlukla mücadele bağlamında hukuki süreci tamamlama işlevi üstlenmektedir. Bundan dolayı günümüzde etik prensipler etik davranış kodlarına dönüştürülmekte ve etik prensipleri söz konusu kodlar vasıtasıyla toplumsal, mesleki ve(ya) kurumsal açıdan etkin kılınmaya çalışılmaktadır (Öcal, 2008: 26).

Son olarak, okuma-yazma oranının düşük olduğu toplumlarda yolsuzlukların daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Buradan yola çıkarak yolsuzlukların azaltılması ve ortadan kaldırılmasında en etkin tedbirlerin başında eğitimin geldiği söylenebilir. Yolsuzluklarla mücadelede eğitim alanında yapılması gerekenler: İlköğretimden üniversiteye bütün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi önemsenmeli, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen tüm personellere kamusal hizmetlerde davranış kuralları konusunda seminerler verilmeli, kamu kuruluşlarında ahlak konusunda eğitim ve seminerler vermek için kurumsal yapılanmaya gidilmeli, kamu kuruluşlarında “Ahlak Bildirgesi” ismiyle bir bildirge vatandaşların görebileceği yerlere asılmalı ve personeller bu bildirgedeki prensiplere uygun davranış ve fiillerde bulunmaya gayret etmelidir (Aktan, 2002: 217).

5.2. Yolsuzlukla Mücadelede Yönetişimin Rolü

İlk olarak, yolsuzluk düzeyi ile yönetim kalitesi arasında ters yönlü bir ilişkiden bahsedilebilir. Başka bir ifadeyle yolsuzluk düzeyi arttıkça yönetim kalitesi düşmekte, yönetim kalitesi düştükçe yolsuzluk artmaktadır. Yolsuzluk boyutu yüksek olan ülkelerdeki mücadele stratejileri daha kapsayıcı holistik bir çerçevede ortaya konurken, yolsuzluk boyutunun düşük, kurumsal yönetim kalitesinin yüksek olduğu ülkelerde daha çok taktik hedeflere başvurulmaktadır (Oral, 2011: 166).

Tablo 1. Farklı Yolsuzluk Düzeyleri ve Yönetişim Kalitesine Göre Yolsuzlukla Mücadele Öncelikleri

Yolsuzluk Düzeyi	Yönetişim Kalitesi	Yolsuzlukla Mücadeledeki Öncelikler
Yüksek	Zayıf	Hukukun üstünlüğünün tesisi; kurumsal katılımın ve hesap verilebilirliğin güçlendirilmesi; yurttaş birliğinin kurulması; devlet müdahalelerinin kısıtlandırılması; iktisadi reformların hayata geçirilmesi.
Orta	Normal	İktisadi politikaların ve kamu yönetiminin reforme edilmesi ve yerelleştirilmesi.
Düşük	İyi	Yolsuzlukla mücadele kurumlarının kurulması; mali hesap verebilirliğin güçlendirilmesi; kamuoyu ve resmi bilgilendirmenin artırılması; rüşveti önleyici çabaların desteklenmesi; yüksek profilli kovuşturma mekanizmalarının oluşturulması.

Kaynak: Shah ve Schacter, 2004: 42

“Yönetim” veya “yönetmek” kavramından türetilen (Eryılmaz, 2018: 62), kökeni 16. yüzyıla kadar götürülebilen, ilk olarak Kuzey Avrupa’da sonrasında ise tüm dünyada kullanılmaya başlanan (Yüksel, 2000: 146-147) ve İngilizcedeki *governance* teriminden Türkçeye aktarılan (Güler,

2003: 94) yönetim terimi bilhassa 1990'lı yıllardan sonra kamu yönetimi literatürüne dahil olmuş ve Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF ve OECD gibi uluslararası örgütlerce yayımlanan raporlarda yaygın bir şekilde kullanımından sonra çok sayıda akademik araştırma ve tartışmaların ilgi odağı olmuşsa da kavramın herkes tarafından üzerine mutabakat sağlanmış tek bir tanımından bahsetmek mümkün değildir (Sobacı, 2007: 220). Yönetişim, kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayan karmaşık bir sistem ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler ağı ve karşılıklı etkileşimlerini nitelemek için kullanılan bir terimdir. Başka bir anlatımla, yönetim kavramında merkezi yönetim ve yerel yönetim kuruluşlarından başka, sivil toplum kuruluşları, özel girişimciler ve kâr amacı taşımayan kuruluşlar yönetim sistemine dâhil edilmektedir (Eryılmaz, 2018: 62).

Günümüzde yönetişimin, yaygın olarak ülkelerin kaynaklarının iktisadi ve toplumsal gelişme için ne şekilde kullanılacağını belirleyen gelenekler ve kurumsal yapılar olarak da görülmeye başlandığını (Özer, 2006: 65) belirtmek gerekir. Başka bir ifadeyle, yönetim meselesi devlet faaliyetinin verimlilik ve etkinliğine dair daha detaylı sorunun bir parçası olarak görülmektedir (Yüksel, 2000: 148).

Uluslararası kuruluşlar son yıllarda iyi bir devlet yönetimine işaret etmek üzere “iyi yönetim” kavramını sıklıkla kullanmaktadırlar. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF ve OECD gibi kuruluşlar, geleneksel devlet yönetimindeki sorunların ciddi bir devlet reformu ve “iyi devlet” yaklaşımıyla ortadan kalkacağını ifade etmektedirler. Sözü edilen kuruluşların yayınladıkları raporlarda yolsuzluk ve yoksulluk gibi sorunların “iyi yönetim” sayesinde ortadan kaldırılacağı ileri sürülmektedir (Aktan, 2002: 241).

Kamu yönetiminde etik dışı eylemlerin ve yolsuzluğun engellenmesinin ilk şartı, iyi yönetişimin sağlanmasından geçmektedir. Yönetim anlayışından farklı olarak yönetişim hem vatandaşların hem de idarenin menfaatlerinin birleştiği, hak ve mesuliyetlerin hayata geçirildiği mekanizmaları, kurumları ve süreçleri içine almaktadır. İyi yönetişimin ilkeleri ise; hesap verebilirlik, şeffaflık, etkinlik, stratejik vizyon, eşitlik, hukukun üstünlüğü, cevap verebilirlik ve katılımıdır. Hesap verme mekanizmaları ve şeffaflık; kamu kaynaklarının verimli kullanılması, kamuda mali şeffaflık, performans ölçütleri gibi alt inceleme konularını barındırır. Kamuda güçlü kurumsal yönetim, şeffaflığı artırarak etik dışı davranışların denetlenmesine imkân tanımaktadır. Kamuda kurumsal yönetim, kamu politikası hedeflerinin etkin ve verimli bir şekilde uygulanmasını sağlar (TÜSİAD, 2005: 31-32).

Sobacı, yönetişimin ilk özelliği olarak şeffaf bir karar alma sürecini ifade eden saydamlık ilkesine işaret etmektedir (Sobacı, 2007: 224). Son yıllarda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak kamu yönetimi de değişimlere uğramış, kamu yönetimine hâkim olan gizlilik ve kapalılığın yerini yönetilenlerin de yönetime aktif bir şekilde dahil olmasını sağlayan, yönetimin işlem ve eylemlerinin yönetilenlerce bilinebildiği, sorgulanabildiği saydamlığın, hesap verebilirliğin, denetimin sağlandığı şeffaf yeni bir kamu yönetimi anlayışı geliştirilmiştir. Yönetimde şeffaflık düşüncesi ve uygulamaları, bilhassa 1960'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. ABD, Fransa gibi gelişmiş demokratik ülkelerde yönetimde şeffaflık uygulamaları çok ilerlemiş olmasına rağmen; Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde şeffaf yönetim anlayışı henüz yeni uygulama alanı bulabilmiştir (Koçak, 2010: 118). Türkiye açısından saydamlık, siyasi olmaktan çok ekonomik bir gereksinimdir.

Çünkü, Türkiye'nin ulusal kaynakları kıttır. Türkiye'de bireyler tasarrufa pek yanaşmamaktadır. Bundan ötürü kalkınma için gerekli fonlar iç ve dış borçlanma vasıtasıyla ve yüksek bir maliyetle giderilmektedir. Borçlanılan kaynakların maliyeti ise kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak ama kesin surette halka yük oluşturmaktadır. Bu sebeple hesap verme mesuliyeti ve şeffaflık ülkemiz için daha çok önem kazanmaktadır (Özçentik, 2014: 48).

Türkiye'de yönetim teriminin gerek doğrudan ismiyle gerekse muhteva ettiği diğer öğelerin birbiri ardına topluca sunulduğu ilk resmî belgenin Ak Parti Hükümeti tarafından hazırlanan *Acil Eylem Planı* olduğu ifade edilmektedir (Güler, 2003: 113). 3 Ocak 2003 tarihli *58. Hükümet Acil Eylem Planı*'nda yolsuzlukla mücadeleye dair şu stratejilere yer verilmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr>):

- *“Yolsuzluk Ceza Hukuku Sözleşmesi ile Yolsuzluk Hakkında Medeni Hukuk Sözleşmesi onaylanacak.*
- *Yolsuzluk ve usulsüzlük konusunda cezalar caydırıcı hale getirilecek.*
- *Görevden ayrıldıktan sonra yapılamayacak işlerle ilgili alanlar genişletilecek ve etkin bir şekilde uygulanacak.*
- *Siyasetin finansmanı şeffaf hale getirilecek.*
- *Mevzuatımızdaki “sır” kavramı yeniden belirlenecek.*
- *Yolsuzluk konusunda hükümet-kamu yönetimi-yargı-medya-sivil toplum diyalogu geliştirilecek.*
- *Kanun gerekçelerinde kanunun getireceği fayda ve maliyetler yer alacak.”*

Bu çerçevede AB Genel Sekreterliği'nde oluşturulan bir çalışma grubu teknik işbirliğine ilişkin üç alan belirlemiştir: Kamu hizmetlerine yönelik hükümlerin şeffaflık, katılım ve kalite prensipleri doğrultusunda

geliştirilmesi, yolsuzlukla mücadelede uzman birimlerin güçlendirilmesi ve bunun sürekli eğitim aracılığıyla desteklenmesi ve kamu bilincinin kuvvetlendirilmesi (Tarhan vd. 2006: 20).

Yine 2003'te Türk kamu yönetiminde açıklık ve şeffaflığın hayata geçirilmesi adına *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun* çıkarılmasının (Akpınar, 2011: 245) yanında 2004 yılında şeffaflık, açık yönetim, hesap verebilirlik ve kamu yönetimi gibi kavramlarla yakından ilintili olan *Bilgi Edinme Hakkı Kanununun* yürürlüğe girmesi (Akyıldız, 2004: 450), 2008'de şeffaflık, dürüstlük ve hesap verebilirlik prensiplerini egemen kılma amacını taşıyan *Uluslararası Şeffaflık Derneği*'nin gönüllü çabalarla kurulması (<https://www.seffaflik.org>) ve 2009/7 sayılı genelge ile *Türkiye'de Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Komisyonunun* kurulması (<https://www.tbmm.gov.tr>) yönetim alanında yaşanan gelişmelere örnektir.

6. Yolsuzluk Algı Endeksleri ve Türkiye'nin Yolsuzluk Karnesi

Yolsuzluğun bir ülkedeki durumunu ele almak, farklı ülkeleri karşılaştırmak, yolsuzluğun nedenleri ve neticeleri üzerine araştırma yapmak için ilk olarak yolsuzluğu ölçebilmek gereklidir. Ne var ki, yolsuzluğu mutlak surette ortaya koyacak bir ölçüt bulmak güçtür (Bayar, 2010: 107). Esasen neyin ölçülmek istendiği bile aleni değildir. Yalnızca verilen rüşvetin miktarını ölçmek, rüşveti içermeyen birçok yolsuzluğun göz ardı edilmesine neden olacaktır. Ödenen rüşvet miktarını ölçmek yerine, yolsuzluk faaliyetlerini ölçme teşebbüsü ise görece olarak birçok önemsiz faaliyetin de hesaba katılmasını ve her birinin tanımlanmasını gerektirecektir ki bu çok da mümkün değildir. Yolsuzluğu doğrudan ölçmenin yolları olmasa da yolsuzluğun bir ülke veya kurum içindeki yaygınlığı noktasında bilgi edinmenin pek çok

dolaylı yolu bulunmaktadır (Tanzi, 2001: 125). Yolsuzluk algı endeksleri, yolsuzluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir. Söz konusu endeksler, 1995 yılından beri Uluslararası Saydamlık Derneği tarafından bir rapor halinde her yıl düzenli bir şekilde yayımlanmaktadır (Iliman ve Tekeli, 2016: 72). Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzlukla mücadelenin uzun vadeli bir süreç olduğunu kabul etmekte ve yolsuzlukla mücadelede tekil kazanımlar yerine uzun dönemli kazanımlara ilişkin çalışmalar yürütmektedir (Özbaran, 2003: 26). Bu bağlamda Örgüt, dünyanın muhtelif ülkelerinde yolsuzlukların boyutuna ilişkin bir araştırma yayınlamaktadır. Bu araştırmada yolsuzluklar bir ankete dayalı olarak ölçülmeye çalışılmaktadır. Uluslararası düzeyde faaliyet yürüten şirketlerde idareci olarak çalışanlar ve iş insanları ile yapılan anketlerin neticeleri bir indekse dönüştürülmektedir. Bu indeks doğrultusunda ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi ortaya konulmaktadır. Araştırmada her ülkeyle alakalı olarak asgari dört ayrı anket yapılmaktadır. Birden fazla anket yapılarak sonuçlardaki varyans farklılıkları gösterilmeye çalışılmaktadır (Aktan, 2002: 115). Bununla beraber hükümetlerin, iş çevrelerinin ve bankaların uygulamaları takip edilip; uluslararası topluma yolsuzlukla mücadeleye ilişkin bir duyarlılık kazandırmaya çalışılmaktadır. Dahası, yolsuzlukla mücadele alanındaki uluslararası sözleşmelerin uygulamaya geçirilmesi için çaba gösterilmektedir (Başak, 2008: 102).

1995 yılından beri düzenli olarak yayımlanan ve yolsuzluk alanında dünyanın en güvenilir çalışmaları arasında yer alan Yolsuzluk Algı Endeksi, her ülke için asgari üç uluslararası kurumun yürüttüğü araştırma bulgularına dayanarak hazırlanmakta olup uzmanların, sivil toplum örgütlerinin ve iş dünyası temsilcilerinin kamu kesimindeki yolsuzluğa ilişkin algılarını ortaya koymaktadır. Araştırma metodolojisine göre 0

(sıfır) puan maksimum yolsuzluk algısını, 100 (yüz) puan ise minimum yolsuzluk algısını göstermektedir (sivilalan.com, 2020). Başka bir ifadeyle Uluslararası Şeffaflık Örgütü, puanlama metodolojisini yaparken 0 ile 100 arasında değişen sayılara yer vermektedir. Endeks'teki ülkenin 100 puana yaklaşması, o ülkenin yolsuzluk bağlamında “temiz” olduğunu gösterirken; 0'a yaklaşması ise “kirli” olduğuna işarettir. Öte yandan, yolsuzlukla düzenli olarak mücadele eden uluslararası kuruluşların “yolsuzluk algı endekslerine” başvurularının sebebi, yolsuzluğa dair resmî bulgulara ulaşmanın neredeyse imkânsız olmasındandır; zira yolsuzluk doğası gereği *gizli* bir eylemdir.

Yolsuzluk Algı Endeksi'nde ilk sıralarda genellikle refah düzeyleri yüksek olan İskandinav ülkeleri (Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda) yer almaktadır. Başka bir anlatımla, İskandinav ülkelerinde yolsuzluklar çok düşük düzeydedir. İskandinav ülkelerini, dünyanın diğer gelişmiş ülkeleri (İsviçre, Hollanda, Lüksemburg, Almanya... vb.) izlemektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere ise, gelişmiş ülkelere kıyasla, yolsuzluklara daha çok rastlanmaktadır ve bu durum Yolsuzluk Algı Endeksi'lerine de yansımaktadır.

Tablo 2. Türkiye'nin 1995-2019 Yılları Arasındaki Yolsuzluk Algı Endeksleri Verileri

Yıllar	Türkiye'nin Aldığı Puanlar	Türkiye'nin Sıralaması	Endeksteki Ülke Sayısı
1995	41	29	41
1996	35	33	54
1997	32	38	52
1998	34	54	85
1999	36	66	99
2000	38	50	99
2001	36	56	91
2002	32	65	102
2003	21	77	133
2004	32	81	146

2005	35	69	159
2006	38	60	163
2007	41	64	180
2008	45	58	180
2009	44	61	180
2010	44	56	178
2011	42	61	183
2012	49	54	176
2013	50	53	177
2014	45	64	175
2015	42	66	168
2016	41	75	176
2017	40	81	183
2018	41	78	180
2019	39	91	180

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Derneği, <http://www.seffaflik.org/>

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yayınlanan yolsuzluk algı endeksleri verileri irdelendiğinde, Türkiye'nin durumunun pek parlak olmadığı görülmektedir. Puanlar ve sıralamalar bazındaki yükseliş ve düşüşlerin konjonktürel nedenlerini dönemlere ayırarak şu açıklamalarda bulunabiliriz: Öncelikle 1995-2000 arası dönemde en düşük puan (32) 1997 yılında görülmüştür. Bu yıl aynı zamanda, Türk siyasi hayatında derin izler bırakan 28 Şubat müdahalesinin yaşandığı yıldır. 28 Şubat sürecinde yaşanan hukuk dışı ve antidemokratik uygulamalar Türkiye'nin yolsuzluk sıralamasını yükseltmiş, puanını düşürmüştür. Benzer şekilde, Kasım 2000 krizi ve Şubat 2001 krizi, Türkiye'nin yolsuzluk karnesini olumsuz etkilemiştir. Ancak belirtmek gerekir ki adı geçen krizleri hariç tutarsak, Avrupa Birliği'ne uyum politikalarının da büyük etkisiyle Türkiye'de 2000'li yılların başından itibaren yolsuzlukla mücadele bağlamında uluslararası birçok kuruluşa/sözleşmeye taraf olunmuş, yeni yasal düzenlemelere gidilmiş ve bu durum Türkiye'nin algı endekslerindeki puanını olumlu etkilemiştir. Bu doğrultuda 2002-2013

yılları arasında puanlar giderek yükselmiştir, yani yolsuzluğa dair pejoratif algılarda bir düşüşe tanık olunmuştur; ne var ki, son altı yılda (2013-2019) tam ters bir durum yaşanmış, puanlar sürekli düşmüş, yolsuzluğa ilişkin negatif algı yükselmiştir. Son altı yılda puanların düşmesinde ve ülke sıralamasının yükselmesinde ise; tam demokratik bir sisteme geçilememiş olması, iyi yönetim ilkelerinin (şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım, etkinlik, hukukun üstünlüğü, cevap verebilirlik, eşitlik, stratejik vizyon) mutlak surette hayata geçirilememiş olmasının etkisinin büyük olduğu ileri sürülebilir. 1995'ten 2019'a uzanan süreçte Türkiye'nin en yüksek notunun 50 (elli) puan olarak karşımıza çıkması oldukça düşündürücüdür.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yönetim Kurulu üyesi ve Uluslararası Şeffaflık Derneği Başkanı E. Oya Özarslan Türkiye'nin 2019 yılına ilişkin yolsuzluk karnesi hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur (sivilalan.com, 2020):

“Türkiye yolsuzluklarla ilgili kritik bir süreç yaşıyor. Dünya Yolsuzluk Algı Endeksi'nde bir yıl içinde 13 sıra düşerek 180 ülke arasında 91. sırada yer alan ülkemiz, böylece ülke tarihindeki en düşük sırayı almış durumda. Bu durum bir yandan kamu kaynaklarının dağılımı konusunda gittikçe artan kaygıları derinleştirerek, sosyal eşitsizlikler yaratmaktadır. Öte yandan ülkemizin diğer ülkelere göre rekabetçiliği ve yatırım çekebilme kapasitesini düşürmektedir. Acilen kurum ve kuralların işlediği ve denge denetleme mekanizmalarının bulunduğu tam demokratik bir sisteme dönülmelidir.”

SONUÇ

21. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti devletinin karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biri de kuşkusuz ki yolsuzluk olgusudur. Yolsuzluk kavramı, farklı şekillerde tanımlansa da tüm tanımlarda özellikle *özel çıkar* unsuru kilit kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Telifisi güç olan yolsuzluğun nedenleri çok ve çeşitli olmaktadır. Türkiye’de yolsuzluğun yönetsel, ekonomik ve sosyal nedenlerinin bulunduğunu ifade etmek gerekir. Yönetsel nedenler, daha çok bürokratik yapının aşırı merkeziyetçi olmasından ve yönetim ilkelerinin yerleşmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik nedenler ise, enflasyon artışı, işsizlik, adil gelir dağılımının olmayışı, kayıt dışı ekonomi vb. etkenlerle ilgilidir. Son olarak sosyal nedenler ise; eğitimin yetersizliği, vatandaşlık şuurunun kesin surette yerleşmemiş olması, pejoratif toplumsal algılamalar, sivil toplum örgütlenmesinin yeterli olmayışı vb. etkenlerden kaynaklanmaktadır.

Öğretide yolsuzluğun olumlu etkileri olduğuna dair araştırmalara rastlanılsa da genel kanıya göre yolsuzluk; ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel, hukuki yaşam için bir tehdit unsurudur. Başka bir deyişle yolsuzluk; kalkınma, büyüme, istikrar, eşitlik, etkinlik önünde büyük bir engel oluşturmakta, toplumdaki ahlak yapısını tahrip etmekte, demokrasiye ve hukuk devletine olan inancın kaybolmasına neden olmaktadır. Yolsuzluk olgusu, az ya da çok, toplumun tüm kesimini etkilemekle birlikte, en çok yoksullara zarar vermektedir. Öte yandan, az gelişmiş ülkelerde yolsuzlukların daha sık görüldüğünü ifade etmek gerekir.

Nitekim Türkiye’nin yolsuzluk karnesi irdelendiğinde gelişmiş ülkeler karşısında çok olumsuz bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 1995’ten 2019’a kadar olan zaman diliminde yolsuzluk algı endeksindeki en yüksek notun

50 puan olması, durumun ciddiyeti açısından kayda değerdir. Türkiye’de yolsuzluğa dair negatif algının yükselmesinde yönetim anlayışının tam olarak yerleşmemiş olmasının etkisi büyüktür.

Yolsuzlukla mücadelede günü kurtarmaya dönük çözümlerle başarıya ulaşamayacağı açıktır. Yolsuzlukla mücadelenin en önemli koşulunun yönetim kavramının yerine yönetim kavramını ikame etmek olduğu ileri sürebilir. İyi yönetim ilkeleri (hesap verebilirlik, katılımcılık, saydamlık, eşitlik, etkinlik, hukukun üstünlüğü... vb.) hayata geçirilirse yolsuzlukla mücadelede başarılı sonuçlar almak kaçınılmazdır. Kaldı ki, yolsuzluk karnesi yüksek olan ülkeler bu ilkeleri benimsemiş ülkelerdir. Türkiye’de yolsuzlukla mücadelede yönetim odaklı politikalardan taviz verildiğinden belirlenen ciddi hedeflere ve önemli girişimlere rağmen arzu edilen sonuçlara ulaşamamaktadır. Son olarak, etik davranış ilkeleri de, tıpkı yönetim ilkeleri gibi, yolsuzlukla mücadelede hayati öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Ağca, İ. K. (2008). *Eleştirel Bir Yaklaşımla Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Akpınar, M. (2011). “Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 235-261.
- Aktan, C. C. (Ed.) (2002). *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Akyıldız, F. (2004). “Bilgi Toplumu Yönetim Anlayışının Gerçekleşebilmesi İçin Zorunlu Bir Hak: Bilgi Edinme Hakkı”, <https://www.researchgate.net/publication/332863388>, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- Al, H. (2005). “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzlukla Mücadele: Geleneksel Bürokratik Yapı ve Yeni Etik Değerler”, 2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, Sakarya, 240-249.
- Arıkan, M. (2017). *Kamuda Yolsuzlukların Önlenmesinde İç Kontrolün Rolü ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Arslan, N. T. (2010). “Yönetimde Açıklık ve Gizlilik”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, (1), 174-195.
- Başak, C. (2008). “Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadeledeki Rolü”, Polis Bilimleri Dergisi, 10(2), 91-114.
- Bayar, G. (2010). “Türkiye’de Yolsuzluk: Ekonometrik Bir İnceleme”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28), 105-131.
- Berkman, Ü. (1983). *Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE
- Berkman, Ü. (1988a). “Yolsuzluk ve Rüşvete Karşı Önlemler”, Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi, (3).
- Berkman, Ü. (1988b). “Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüş ve Tartışmalar”, 43(3), 59-77.
- Berkman, Ü. (2010). “Yolsuzlukla Mücadelede Yeni Strateji Arayışı: Devlet Merkezli Yaklaşımdan Toplum ve Paydaş Merkezli Stratejiye Yöneliş, İş Ahlakı Dergisi, 3(6), 81-93.
- [Berksoy, T. ve N. E. Yıldırım \(2017\). “Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri”, Journal of Awareness, 2\(1\).](#)
- Bozkurt, C. (2010). “Yolsuzlukla Mücadele Boyutuyla Etik ve Etik Kültürü”, Denetim, (5), 44-53.
- Bozkurt, Ö., S. Sezen, T. Ergun (1988). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Yayın No: 283, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Çağlar, A. A. (2007). *Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası İşbirliği ve Örgütler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çevikbaş, R. (2006). “Yönetimde Etik ve Yozlaşma”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), 265-289.
- Çulpan, R. (1980). “Bürokratik Sistemin Yozlaşması”, Amme İdaresi Dergisi, 13(2), 31-45.
- Emek, U. ve M. Acar (2008). “Yolsuzlukla Mücadelede Bir Temel Soru(n): Kurumsal Tekelcilik Mi, Çoğulculuk Mu?”, İktisat İşletme ve Finans, 23(270), 64-89.
- Eryılmaz, B. (2018). *Kamu Yönetimi (Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar)*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Giray, F. (2005). “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri”, I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (32), 111-137.

- Göktaş, A. (2009). *Yolsuzluğun Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Yolsuzluğu Önleme Stratejileri*. Çimento İşveren.
- Gözler, K., M. Atan, Ş. Altan, H. Ö. Sancak, S. Güleç, A. Eralp, Parıltı, C. Parıltı (2009). “Etik, Kültür ve Toplum”, Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi, s. 4-70.
- Güler, B. A. (2003). “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye”, *Praksis Dergisi*, (9), 93-116.
- Gültekin, S. (2015). “Etik Yönetim Yolsuzluk ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(14), 399-422.
- Güran, M. C. ve M. U. Tosun (2003). “Yolsuzlukla Mücadele Olgusu ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 139-168.
- Hamidov, R. (2016). *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzlukla Mücadele Sürecinde Örgütlenme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- <http://www.etik.gov.tr/kurul-hakkinda/>, (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- <http://www.seffaflik.org/>, (Erişim Tarihi: 07.11.2018).
- <http://www.seffaflik.org/cpi2017/>, (Erişim tarihi: 07.11.2018).
- <http://www.toplumsaletik.org.tr/misyon.php>, (Erişim Tarihi: 14.09.2019).
- <http://www.transparency.org/>, (Erişim Tarihi: 07.11.2018).
- <https://sivilalan.com/2020/01/24/uluslararası-seffaflik-orgutu-2019-yolsuzluk-algii-endeksi-sonuclarini-acikladi> (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- <https://www.edmer.org.tr/Vizyonumuz>, (Erişim Tarihi: 14.09.2019).
- <https://www.linux.org.tr/wp-content/uploads/2010/04/AcilEylemPlani.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).
- <https://www.seffaflik.org/hakkimizda/uluslararası-seffaflik-derneği/>, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/genelge_2009_19.pdf, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- İliman, T. ve R. Tekeli (2016). “Dünyada ve Türkiye’de Yolsuzluk Algısı”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 62-84.
- İşık, M. (2019). “28 Şubat Süreci Hakkındaki İddialar ve AK Parti’nin Sürecin Hukuki Düzenlemelerini Dönüştürme Çabası”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 122-135.
- İşler, K. ve Kutluay Tutar, F. (2020). “Yolsuzlukla Mücadele: Seçilmiş Ülke Örnekleri”, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 30-41.
- Karakaş, M. ve M. Çak (2007). “Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşların Rolü”, *Maliye Dergisi*, (153), 74-101.
- Kayrak, M. (2006). “Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Örgütler”, *Sosyoekonomi*, (2), 85-108.
- Khondker, H. H. (2004). “A Sociology of Corruption: Reexamining the Contributions of Syed Hussein Alatas”, 36th ISS Conference: Session 25, China, 9.
- Koçak, S. Y. (2010). “Kamu Yönetiminde Açıklık İçin Bilgi Edinme Hakkı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 115-125.
- Korkusuz, M. (2000). “Yolsuzluk, Yoksulluk ve Bürokratik Sistem İlişkisi”, *Yaklaşım Dergisi*, (89).
- Köseoğlu, Ö., F. Yurttaş, C. Selek (2005). “Yolsuzluğu Önlemede Kullanılan Araçlardan Biri Olarak Yönetimde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı”, 2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, Sakarya, s. 143-163.
- Mammadova, C. (2015). *Çalışanların Etik-Dışı Davranışlarını Azaltmada Etik Liderliğin Rolü: Ampirik Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

- Meriç, M. (2004). “Yolsuzluk, Nedenleri ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar”, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, (12), 71-85.
- Moavia, M. A. U. (2016). *Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerde Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Oral, B. G. (2011). “Yolsuzlukla Uluslararası Alanda Mücadele ve Türkiye’de Yolsuzlukla Mücadelenin Kurumsal Yapısı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 30(2), 163-192.
- Öcal, N. (2008). *Neo-Liberal Birikim Modelinde Yolsuzluk Ekonomisi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Özbaran, M. H. (2003). “Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Uluslararası Örgütler ve Birimler”, Sayıştay Dergisi, (50-51), 17-34.
- Özçentik, Ü. (2014). *Türkiye’de Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özer, M. A. (2000). “Türkiye’de Kamu Bürokrasisi ve Yozlaşma”, Sayıştay Dergisi, (37), 75-114.
- Özer, M. A. (2006). “Yönetişim Üzerine Notlar”, Sayıştay Dergisi, (63), 59-89.
- Özsemerci, K. (2002). *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TODAİE.
- Pustu, Y. (2011). *Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorun Olarak Rüşvet*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Shah, A. ve M. Schacter (2004). “Combating Corruption: Look Before You Leap”, Finance & Development, 40-43.
- Sobacı, M. Z. (2007). “Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), 219-235.
- Şahin, M. (2012). “Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk”, 18 Mart Üniversitesi İİBF Dergisi, 124-134.
- Şaylan, G. (1975). “Toplumsal Değişme, Yöneysel Bozulma ve Yolsuzluk”, *Amme İdaresi Dergisi*, 8(4), s. 83-96.
- Tanzi, V. (2001). “Dünya Çapında Yolsuzluk: Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları”, (Çeviri: Gamze Köseyahya), Maliye Dergisi, (136), 111-159.
- Tarhan, R. B., Ö. F. Gençkaya, E. Ergül, K. Özsemerci, H. Özbaran (2006). *Yolsuzlukla Mücadele: TBMM Raporu “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: TEPAV.
- Topkaya, A. (2014). *Yolsuzluk ve Ekonomik Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Türkdönmez, D. (2019). *Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iğdır: Iğdır Üniversitesi.
- TÜSİAD (2005). *Devlette Etikten Etik Devlet: Kamu Yönetiminde Etik, Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar*, Cilt 1, Yayın No. TÜSİAD- T/2005-11/412, İstanbul.
- Uğur, H. (2012). “Türkiye’nin Yolsuzlukla Mücadele Enstrümanları”, TBB Dergisi, (98), 301-344.
- Yavuziğit, M. H. (1996). “Türkiye’de Rüşvet ve Yolsuzlukların Nedenleri ile Çözüm Yollarının Tartışılması”, Sayıştay Dergisi, (23), 11-36.
- Yüksel, M. (2000). “Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, 58(3), 145-160.